

ULUSLARARASI SERAHSÎ SEMPOZYUMU ÜZERİNE
(Upon International Symposium on al-Sarakhsi)
15-17 EKİM 2010 Sakarya/Türkiye

Harun ABACI*

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Gaye Vakfı'nın ortaklaşa düzenlediği Uluslararası Serahsî Sempozyumu 15-17 Ekim 2010 tarihinde Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin Hilmi Ekşi konferans salonunda gerçekleştirildi. Dünyanın birçok üniversitesinden akademisyenlerin katıldığı sempozyumda 7 oturum halinde 22 tebliğ sunuldu.

Sempozyumun organizasyonunu, İlahiyat Fakültesi öğretim üyeleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Başkanlığını Prof. Dr. Faruk Beşer'in yürüttüğü sempozyumun tertip heyetinde Prof. Dr. H. Mehmet Günay, Doç. Dr. Murteza Bedir, Doç. Dr. Muhittin Akgül, Doç. Dr. Ahmet Bostancı, Doç. Dr. Muharrem Kılıç, Yrd. Doç. Dr. Hayati Yılmaz, Yrd. Doç. Dr. Saim Yılmaz, Arş. Gör. İrfan İnce ve Arş. Gör. Harun Abacı yer almıştır. Sempozyumun sunuculuğunu Yrd. Doç. Dr. Abdussamet Bakkaloğlu gerçekleştirmiştir.

15-17 Ekim 2010 tarihleri arasında gerçekleştirilen sempozyuma Sakarya Valisi Mustafa Büyük, SAÜ Rektör Vekili Prof. Dr. Muzaffer Elmas, Mısır Arap Cumhuriyeti Müftüsü Prof. Dr. Ali Cuma, Sakarya Müftüsü Sinan Cihan, Suriye Dımeşk Üniversitesi Şeriat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Badi Allahham, aynı üniversitenin Öğretim Üyesi Prof. Dr. Wahba al-Zuhayli, SAÜ İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ali Erbaş, Gaye Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanı Prof. Dr. Cevat Akşit, Türk ve İslam dünyasından din adamları ve öğrenciler katıldı. Saygı duruşu, İstiklal Marşı'nın okunması ve Kur'an-ı Kerim tilaveti ile başlayan sempozyumda açılış konuşmasını Sempozyum Tertip Heyeti Başkanı Prof. Dr. Faruk Beşer gerçekleştirdi.

Sempozyumda sunulan tebliğler hakkında bilgi vermeden önce Serahsî'nin kısa bir biyografisini vermenin yerinde olacağı kanaatindeyim.

* Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi
(habaci@sakarya.edu.tr)

Bugünkü Türkmenistan-İran sınırında yer alan Serahs şehrinde dünyaya gelen Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl es-Serahsî (1090) İslam dünyasının yetiştirdiği önde gelen âlim ve hukukçulardan biridir. Hanefi fıkıh ekolü içinde hem hukuk düşüncesi hem de hukuk doktrini açısından son derece önemli bir yer edinmiş olan Serahsî başta en büyük eseri *el-Mebsût* olmak üzere verdiği eserlerle çağlar boyu devam eden bir etki ve üne sahip olmuştur. Modern dönemde dünya çapında çok sayıda akademik çalışmaya konu olması da Serahsî'nin bu önemini teyit etmektedir. Bunlar arasında, ölümünün 900'üncü yılı münasebetiyle tanınmış ilim adamları ve araştırmacıların katılımıyla 1964 yılında Ankara'da düzenlenen bir konferans da yer almaktadır. Serahsî'nin uluslararası hukuk alanındaki şerh çalışması Unesco'nun tavsiyesiyle Muhammed Hamidullah tarafından Fransızcaya çevrilmiştir. Serahsî'nin *el-Mebsût* adlı eseri Gaye Vakfı tarafından 10 yıl süren yoğun bir çalışmayla Türkçemize kazandırılmış ve Gümüşev Yayınevi tarafından yayımlanarak ilim dünyasının hizmetine sunulmuştur. Ayrıca Prof. Dr. M. Cevat Akşit tarafından *Şemsü'l-Eimme Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed Ebû Sehl es-Serahsî ve Kitâbu'l-Mebsût'u Üzerine Notlar* başlıklı makale kaleme alınmıştır. Makalede, Karahanlı Türkleri Devri (IX – XIII y.y.) fıkıh bilgilerinden Ebû Bekr Muhammed es-Serahsî'nin ünlü eseri *el-Mebsût*'u hapsedildiği kuyuda hafızasından yazdırdığı belirtilmiştir. Makalede *el-Mebsût*'un, İmam Muhammed Şeybânî'nin *el-Asl* adındaki eserine yapılan bir şerh gibi gözükmekte olduğu ifade edilmiştir. Makalede bu durum, örnekleriyle açıklanmıştır. Hatta *el-Mebsût*'un bir şerh değil orijinal bir telif eser olduğu izlenimini veren bulgular da çalışmada sunulmaktadır. Ayrıca, bu eserden o devrin sosyo-kültürel koşullarının öğrenilebileceğine makalede işaret edilmiştir. Yayımlanmış mevcut nüshalar muhtelif orijinal yazmalarıyla karşılaştırılmış ve toplam 85 küsur sayfanın eksik olduğu, birçok kelimenin yanlış yayımlandığı saptanmış ve tüm bunlar makalenin ekinde sunulmuştur.

15 Ekim 2010 Cuma

I. Oturum

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Raşit Küçük (İstanbul)

Dr. Osman Aydın (İstanbul), *İmam Serahsî'nin Yaşadığı IV/XI. Asırda Mâverâünnehir'de Siyasî ve Kültürel Durum*, başlıklı tebliğde III-IV. / IX-X. asırlarda Samaniler'in yönetimindeki Maveraünnehir'in, ilim ve kültürde altın çağını yaşadığını belirtmiştir. Samani saraylarına rahat bir şekilde girip orada her mecliste hakikatleri söyleyebilen ve kendilerine büyük değer veri-

lip üst makamlarda tutulan İmam Serahsi ve bazı alimlerin yaklaşık bir asır sonra aynı coğrafyada hapse atılmaları gibi büyük sıkıntılar yaşamalarına sebep olan siyasi ortam ve gelişmelerin ne olduğu üzerinde durarak bunların analizini yapmıştır.

Prof. Dr. Tahsin Görgün (İstanbul), *Serahsî'de Kesb Kavramı ve Nizam-ı Alem ile İrtibatı: İslam Medeniyetinin Temeli Olarak Kesb*. Bu tebliğde, Serahsî'nin *el-Mebsut*'unda "Kitabu'l-Kesb" bölümünde ele aldığı *kesble* ilgili düşüncelerinin tahlili üzerinde durulmuştur.

Doç. Dr. Mahmud Mahran (Birleşik Arap Emirlikleri), *معالم الرقي الحضاري*, *فكر الإمام السرخسي من خلال شرحه على كتاب السير الكبير لفقهاء الأمان*. Bu tebliğde, Serahsî'nin *Siyer-i Kebir* şerhi çerçevesinde medeniyetin ilerlemesinin prensipleri üzerinde durulmuştur.

II. Oturum

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mehmet Erkal (İstanbul)

Prof. Dr. Abdullah Kahraman (Sivas), *Serahsî'de Helal Kazanç Teorisi ve İktisadî Hayata Etkileri*, isimli tebliğde müellif, Serahsî'nin *el-Mebsut*'unun son cildinde yer alan "Kitabu'l-Kesb" bölümünü içerik, yöntem, iktisadî hayata etkileri gibi yönlerden ele alarak tahlil etmiştir.

Yrd. Doç. Ahmet Hamdi Furat (İstanbul), *Serahsî'nin el-Câmi'u's-Sagîr Şerhi*. Bu tebliğde Serahsî'nin yayımlanmamış tek eseri olan *Şerhu'l-Camii's-Sagîr*'in üslubu, diğer *el-Camii's-Sagîr* şerhleri ile farklılaşan hususları ele alınarak İslam Hukuku Literatürü'ndeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Dr. Shovosil Ziyadov (Özbekistan), *Şemsü'l-Aimma Sarahsi'nin "Mebsut" Eseri ve Eserin Orta Asya'daki Vakıf Kütüphanelerinde Bulunan Nüshaları*. Bu tebliğde Serahsî tarafından kaleme alınan *el-Mebsut* adlı eserinin Taşkent'teki Ebu Reyhan Biruni Şarkşinaslık (Şarkiyat veya Doğu Çalışmaları) Enstitü'sünde bulunan el yazma nüshaları tanıtılmıştır.

16 Ekim 2010 Cumartesi

III. Oturum

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Recep Şentürk (İstanbul)

Dr. Ahmad Mohsen al-Dawoud (Mısır), *al-Sarakhsi's Contribution to The Islamic Law of War*. Bu tebliğde Serahsî'nin hem iç hem dış savaş durumlarıyla ilgili hukuk kurallarına ilişkin katkıları üzerinde durulmuştur. Ayrıca

Serahsî'nin bu konudaki düşünceleri, diğer mezhep âlimlerinin fikirleriyle mukayese edilmiştir.

Dr. Omar Alaani (Bahreyn), استشرافات فقهية في التمثيل الدبلوماسي. Bu tebliğde Serahsî'nin özellikle *Şerhu Siyer-i Kebir* adlı eseri çerçevesinde uluslararası ilişkiler ve bu ilişkileri düzenleyen kurallar üzerinde durmuştur. Bu kuralların günümüz uluslararası ilişkileri düzenleyen modern kanunlar yanındaki konumu incelenmiştir.

Doç. Dr. Özcan Hıdır (Hollanda), “Şer’u Men Kablenâ” Prensibi Bağlamında Serahsî'nin İslam Öncesi Dinlerin Hüküm ve Uygulamalarına Bakışı. Bu tebliğde, Serahsî'nin “şer’u men kablenâ” prensibi ile alakalı nispeten farklı olduğu ifade edilen görüşü ve bu bağlamda İslâm öncesi din ve kültürlere ait bilgi ve hükümlere bakışı açıklığa kavuşturulmuştur.

IV. Oturum

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Orhan Çeker (Konya)

Prof. Dr. Enbiya Yıldırım (Sivas), *Yer Verdiği Rivayetler Işığında Serahsî'nin Hadisçiliği*. Serahsî'nin *el-Mebsût*'u, içerdiği hadisler açısından ele alınmıştır. Bu amaçla sahih hadislere yer vermesi, bakımından nasıl bir durum ettiği ortaya konulmuştur.

Doç. Dr. Mehmet Özşenel (Sakarya), *Usûl’ü Çerçevesinde Serahsî'nin Hadis ve Sünnete Bakışı*. Tebliğde öncelikle Serahsî'nin *Usul*'ünde yer alan sünnet, hadis ve hadis usulüyle ilgili konular tespit edilmiş, daha sonra klasik hadis usulü konuları ile mukayese yapılmıştır. Bu mukayese ile müşterek ve muhalif noktaların tespitinin amaçlandığı belirtilmiştir. Sonuçta Serahsî'nin sünnet ve hadis konusunda mensup olduğu mezhebin bakış açısını da yansıtan görüşlerinin tespit ve tahlili sunulmuştur.

Arş. Gör. Harun Abacı (Sakarya), *Serahsî'nin Kur'an Bilgisinin Kaynakları*. Bu çalışmada, Serahsî'nin *Usul*'ünde ve *el-Mebsut*'unda zikrettiği âyetler çerçevesinde getirdiği yorumların kaynaklarının tespiti üzerinde durulmuştur.

V. Oturum

Oturum Başkanı: Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez (İstanbul)

Doç. Dr. Abdurrahman Haçkalı (Rize), *Serahsî ve Şâtıbî'nin İstikrâya Dayanan Kâideler Bakımından Fıkıh Usûlü Metotları: Benzerlik ve Farklılıklar*. Tebliğde

ağırlıklı olarak, Fıkıh Usûlünde *istikrâyı* bir metot olarak benimseyen Şâtıbî'nin yaklaşımının Serahsî'nin *Usûl* adlı eserindeki düşünceleriyle mukayesesi yapılmıştır.

Doç. Dr. Hüseyin Esen (İzmir), *Serahsî'nin Nesih Anlayışı*. İmam Serahsî'nin *Usûl* eserinde nesih konusuna yaklaşımı ortaya konulmuş ve ardından *el-Mebcut* adlı eserinde nesihten bahsettiği yerler tespit edilerek örnekler üzerinde inceleme yapılmıştır.

Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan Pala (Erzurum), *Serahsî'nin İhtiyat Anlayışı*. Tebliğde, Serahsî'nin *ihtiyat* hakkındaki düşünceleri üzerinde durularak bunun fikhî görüşlere yansımaları ele alınmıştır.

VI. Oturum

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Yunus Apaydın (Kayseri)

Doç. Dr. Kaşif Hamdi Okur (Çorum), *Serahsî'nin Referans Kaynağı Olarak Kur'ân'a Bakışı ve İbadet Dili Anlayışı*. Bu çalışmada, Serahsî'nin gerek Kur'an'ın mahiyeti gerekse ibadet dili konusundaki yaklaşımları, hem standart anlayışla uyum sağlamayı hem de Hanefilerin mana temelli içtihatlarını savunmayı hedef alan fikhî düşünceleri sunulmuştur.

Doç. Dr. Halit Çalış (Konya), *Serahsî'de İlim-Zan Bakımından Şer'î Deliller ve Yoruma ve Yansımaları*. Tebliğde, Serahsî'nin şer'î delilleri ilim-zan bakımından tasnifi ve bunun temellendirilmesi, söz konusu tasnifin tahsis, takyid ve nesih itibarıyla yoruma yansımaları belirlenip, Serahsî'nin fıkıh usulünde Pezdevî çizgisini aynen benimsediği (Serahsî, Pezdevî'nin tercümanıdır) şeklindeki genel kabulün, ifade edilen hususlar itibarıyla hangi ölçüde doğrulanabildiği ve nihayet genel Hanefî usulü itibarıyla belirtilen husus bakımından durduğu yer ortaya konulmuştur.

Dr. Osman Güman (Sakarya), *Serahsî'nin el-Mebcut Adlı Eseri Çerçevesinde Sözün Hakikat Anlamının Terkedilmesini Gerektiren Durumlar*. Tebliğde Serahsî'nin *el-Mebcut*'u çerçevesinde hukukun kapsamına giren ifadeler yorumlanırken yoruma esas teşkil eden niyet ve kavli örfün Hanefî fıkıhına göre farklı durumlardaki öncelik sıraları tespit edilmiştir. Bu çalışmada ele alınan başlıca konular şunlardır: a) Kavli örfün mahiyeti ve sabit örf-değişken örf ayırımı b) Örfe dayalı nassların yorumu sorunu c) Örfün niyete öncelendiği durumlar d) Niyetin örfe öncelendiği durumlar e) Niyetin kabulünde diyanî-kazaî ayırımı f) Sözlü işlemin tek ya da çok taraflı oluşunun örf-niyet önceliğine etkisi.

17 Ekim 2010 Pazar

VII. Oturum

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Salim Öğüt (İstanbul)

Yrd. Doç. Dr. Abdullah Özcan (Sakarya), *Serahsî'de Şurût İlmi*. Tebliğde, Serahsî'nin *el-Mebsût*'unun son cildinde yer verdiği "Kitabu's-Şurût" bölümündeki fikirleri üzerinde durulmuştur.

Dr. Soner Duman (İstanbul), *Serahsî'nin el-Mebsût Adlı Eseri Çerçevesinde Hanefî Fıkıh Düşüncesinde Takdirî Hüküm Olgusu*. Bu tebliğde Hanefîlerde takdirî hükümün fıkıhın hangi alanlarında yoğunlukla uygulandığına dair Serahsî'nin *el-Mebsût* adlı eseri çerçevesinde bir alan araştırması yapılmıştır. Genel itibarıyla şu konular üzerinde durulmuştur: a) Takdirî hüküm verilen durumlara genel bir bakış ve bunun ibâdât ve muâmelât alanlarına dağılımı, b) Takdirî hükme gitmenin sebepleri c) Takdirî hüküm olgusunun istihsân ile bağlantısı, d) Takdirî hükme gitmenin engelleri.

Dr. Mustafa Demiray (İstanbul), *Serahsî'ye Göre Haksız İktisapta Fakirleşme Şartı*. Tebliğde, haksız iktisap kapsamında değerlendirilebilecek meselelerde Serahsî'nin fakirleşmeyi haksız iktisabın varlığı için bir şart olarak vaz' edip etmediği incelenmiş, sadece meşru bir sebebin yokluğunu haksız iktisabın teşekkülü ve sonuçlarını doğurması için yeterli görüp görmediği tesbit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada ulaşılan sonuca göre, Serahsî, kişiyi iade, tazmin ya da tasadduk ile borçlu görmek için fakirleşme şartı aramadığı, bilakis sadece meşru sebebin yokluğunu mezkur borçların doğumu için yeterli gördüğü yönündedir. Başka bir kişinin fakirleşmesinden kaynaklanmayan zenginleşmelerde de Serahsî, kişinin bu zenginleşmesinin "helal olmayan bir kazanç (*el-kesbü'l-habîs*)" teşkil ettiği ve bu durumun da bu zenginleşmenin kişinin zimmetinden çıkarılmasını sağlayacak şekilde bir tasadduk borcu doğurduğu görüşündedir.

Arş. Gör. Necmettin Kızılkaya (Çanakkale), *Serahsî'nin el-Mebsût'unda Ceza Bahisleri Çerçevesinde Fıkıhî Kâidelerin Fonksiyonu*, başlıklı tebliğde *el-Mebsût*'un ceza hukuku ile ilgili bölümlerinde geçen fıkıhî kâideleri inceleyerek iki nokta üzerinde durmuştur: İlgili bölümlerde kullanılan kâidelerin tespiti ve bu kâidelerin fonksiyonu. Birinci kısımda cezalar ile ilgili fıkıh bablarında zikredilen kâideler tespit edilecek ve bunlardan hareketle ceza bahislerine hakim olan ilkeler hakkında genel bir kanaate varılmaya çalışıl-

mıştır. Tebliğin ikinci kısmında fikhî kâidelerin temel bir furû' eserdeki kullanımını dikkate alınarak işlevi üzerinde durulmuştur.

Genel Değerlendirme

Sempozyumun değerlendirme bölümünde oturum başkanlığını Prof. Dr. Faruk Beşer yaptı. Değerlendirmede konuşma önceliğini Prof. Dr. M. Cevat Akşit'e verdi. Akşit hoca, konuşmasında özellikle Serahsî'nin hukuk anlayışının batı hukukuyla karşılaştırılarak bir değerlendirme yapılması gereği üzerinde durmuştur. Ardından Doç. Dr. Mahmut Mahran konuşma yaptı. Mahran, sempozyumda sunulan tebliğlerin çok iyi hazırlanmış olduğunu, içerik olarak çok güçlü olduğunu, çok dolu ve faydalı bir sempozyum gerçekleştiğini ifade etmiştir. Ancak Mahran, bazı tebliğlerin İmam Serahsî ile irtibatını kurmanın çok zor olduğunu da eklemiştir. Mahmut Mahran'dan sonra Prof. Dr. Salim Öğüt sempozyumu değerlendirdi. Değerlendirmesinde dinleyicilerin çoğunluğunun bayan olmasından dolayı bayanlara, katılımlarından dolayı teşekkür etti. Erkeklerin azlığından dolayı da erkeklere serzenişte bulundu. Salim beyin ardından, Prof. Dr. Yunus Apaydın bey konuşma yaptı. Konuşmasında özellikle iyi bir sempozyum organizasyonu sağladıklarından tertip heyetine teşekkürlerini ifade etti. Ayrıca katılımın çok iyi olmasından dolayı dinleyicilere de teşekkürlerini sundu. Tebliğlerle ilgili genel bir değerlendirme yaparak bazı tebliğ konuları teklifinde bulundu. Yunus beyden sonra Prof. Dr. Recep Şentürk bey bir değerlendirmede bulundu. Konuşmasında Serahsî'nin nasıl bir metotla ele alınması gerektiği üzerinde durarak bazı tebliğ konuları teklifinde bulundu. Recep beyin konuşmasının akabinde Dr. Yaşar Yiğit bey değerlendirme yaptı. Konuşmasında din adamlarının sahip olması gereken nitelikler üzerinde durdu. Sempozyum değerlendirme oturumunda son olarak Prof. Dr. Faruk Beşer konuşma yaparak sempozyumun değerlendirilmesini tamamladı.